

Kääntämisen universaaleja uudelleenkäännöksissä

Päivi Kuusi
Itä-Suomen yliopisto

Abstract

The retranslation hypothesis (RH), postulating a growing closeness to the original as the work is repeatedly translated, rests upon an idea of change, of difference between the first and the subsequent translations. Translation universals, in contrast, are assumed to characterize translations in general, which posits a similarity among them. The claims laid by these hypotheses are thus opposite, and one could expect an analysis of a corpus of retranslations to support only one of the two – either difference or similarity, given that the evidence for the hypotheses is sought on the same level. In the present article, I investigate the validity of both hypotheses with regard to the same corpus of retranslations, consisting of the Finnish (re)translations of Dostoevsky's *Crime and Punishment* (see Kuusi 2011). Following Deane (2011), I define the slippery concept of closeness with respect to the specific nature of the original. Based on Bakhtin's notion of polyphony, I argue that the benchmark relevant to closeness is Dostoevsky's use of free indirect discourse (FID). The results do not confirm RH. Rather, they manifest a similarity among (re)translations, comprising of recurrent weakening or loss of FID that can be linked to the universals of translation.

Avainsanat: uudelleenkääntäminen, uudelleenkäännökset, uudelleenkääntämishypoteesi, kääntämisen universaalit, eksplisiittistäminen, normalistaminen, kaunokirjallisuuden kääntäminen, vapaa epäsuora esitys

Keywords: retranslation, retranslation hypothesis, translation universals, explicitation, normalization, literary translation, free indirect discourse

1 Johdanto

Tässä artikkelissa vertailen uudelleenkääntämishypoteesia kääntämisen universaalihypoteeseihin ja pohdin, kumpi niistä soveltuu paremmin kuvaamaan uudelleenkäännöksiä.

Uudelleenkääntämishypoteesin mukaan ensimmäinen käänнос on otteeltaan vapaampi, kun taas saman teoksen myöhemmät käännökset noudattelevat tarkemmin lähdetekstiä. Siirryttäessä ensimmäisestä käännöksestä uudelleenkäännöksiin käännökset siis muuttuvat: jatkumolla vapaasta uskolliseen siirrytään asteittain kohti uskollisuutta. (Desmidt 2009: 671, Paloposki & Koskinen 2004: 27–28, 2010: 31; Susam-Sarajeva 2003: 2–3.)

Kääntämisen universaaleina taas on tutkittu piirteitä, joiden ajatellaan olevan tyypillisiä kääntämislle yleensä. Piirteiden *universaalius* viittaa siis siihen, että ne esiintyvät käännöksissä kieliparista, aikakaudesta tai kääntäjästä riippumatta. Kääntämisen universaaleina tutkittuja piirteitä ovat esimerkiksi eksplisiittistäminen,

normaalistaminen ja yksinkertaistaminen. Käännösten oletetaan siis olevan kieleltään eksplisiittisempiä (tarkempia), konventionalisempia ja yksinkertaisempia kuin muut tekstit. (Ks. esim. Baker 1993; Mauranen & Kujamäki 2004; Kuusi 2011: 129–136).

Hypoteesit vaikuttavat toisilleen vastakkaisilta. Vastakkaista niissä on se, että kun uudelleenkääntämishypoteesi perustuu oletukseen käännösten muuttumisesta jatkumolla ensimmäisestä myöhempään käännöksiin (ks. Desmidt 2009: 673), on kääntämisen universaaleissa kyse saman toistumisesta, siis muuttumattomuudesta. Uudelleenkääntämishypoteesin mukaan käännökset eroavat toisistaan; kääntämisen universaalihypoteesien mukaan ne muistuttavat toisiaan.

Uudelleenkääntämishypoteesia ja kääntämisen universaalihypoteeseja on tarkasteltu useassa käännöstieteellisessä tutkimuksessa, mutta harvoin rinnakkain. Tässä artikkelissa kysynkin, miten nämä suositut hypoteesit ovat sovitettavissa yhteen, ja tarkastelen Dostojevskin *Rikoksen ja rangaistuksen* eri aikoina tehtyjä suomennoksia molempien hypoteesien valossa.

2 Uudelleenkääntämishypoteesi vs. kääntämisen universaalit

Uudelleenkääntämishypoteesin mukaan ensimmäinen käännös sopeuttaa lähdetekstiä kohdekulttuurin konventioiden mukaiseksi, kun taas seuraavat käännökset pysyttelevät lähempänä lähdetekstiä. Ensimmäinen käännös on kotouttava, myöhemmän käännökset enenevässä määrin vieraannuttavia. Tämä johtuu siitä, että ensimmäisen käännöksen tehtävä on esitellä teos kohdeyleisölle ja varmistaa sille myönteinen vastaanotto. Uudelleenkäännöksillä ei tätä esittelytehtävää enää ole. Kun teos on jo tuttu, sen vieraus ja kulttuurinen etäisyys voidaan säilyttää. (Paloposki & Koskinen 2004: 28; Susam-Sarajeva 2003: 4; Desmidt 2009: 678.)

Uudelleenkääntämishypoteesin oletama liike vapaudesta uskollisuuteen on nähty myös edistyksenä. Kun käännökset alkavat suuntautua kohdekirjallisuuden normien ja kohdeyleisön odotusten sijaan kohti lähdetekstiä, niiden on ajateltu kehittyvän, paranevan. (Ks. Brownlie 2006: 148; Desmidt 2009: 671; Paloposki & Koskinen 2004: 27–28; Susam-Sarajeva 2003: 2.) Uudempi tutkimus pyrkii kuitenkin tarkastelemaan uudelleenkääntämishypoteesia ilman arvottavaa painotusta. Ajatusta edistyksestä on myös arvosteltu siitä, että se implikoi, että uudemmat (yleensä tutkijan oman aikakauden) tulkinnat ovat jollain tavalla parempia kuin aikaisemmat. (Paloposki & Koskinen 2004: 27–28, 36.) Käännösten muuttumisen ymmärtäminen kehityksenä voi olla myös näkökulmaharha. Lukijasta hänen oman aikansa tulkinnat voivat vaikuttaa uskollisemmilta kuin aiemmat, vaikka kyse olisikin lopulta vain siitä, että käännökset on suunnattu eri aikakauden yleisölle ja tehty vastamaan erilaisten lukijoiden tarpeisiin (Paloposki & Koskinen 2004: 33–34).

Empiiriset tutkimukset eivät ole vahvistaneet uudelleenkääntämishypoteesia (ks. esim. Desmidt 2009: 678–679; Brownlie 2006: 167; Paloposki & Koskinen 2010: 30, 33, 2004: 36). Vaikka hypoteesi saattaa pitää paikkansa tietyn teoksen ja sen käännösten kohdalla, ei sitä voida yleistää koskemaan kaikkia käännöksiä ja uudelleenkäännöksiä. Paloposki ja Koskinen (2004: 36) toteavatkin, ettei uudelleenkääntäminen sinänsä aiheuta hypoteesin edellyttämää siirtymää kotouttavasta vieraannuttavaan

käännösstrategiaan, sillä siihen, millaisia uudelleenkäännökset ovat, vaikuttavat monet tekijät. Yksi näistä on kohdekirjallisuuden kehitysvaihe: kotouttaminen voi olla luonteenomaista kirjallisuuden kehityksen alkuvaiheelle, ei ensimmäisille käännöksille sinänsä (Paloposki & Koskinen 2004: 29–32). Toinen on valta-asetelma lähde- ja kohdekulttuurin välillä, joka vaikuttaa siihen, miten paljon kohdekulttuuri sietää kohdekielelle vieraita tai epätyypillisiä aineksia. Vaikuttavana tekijänä ovat tällöin kohdekulttuurin tarpeet, odotukset ja asenteet, ei uudelleenkäntäminen sinänsä. (Susam-Sarajeva 2003: 27–30.) Samoin käännösten profiiliin vaikuttavat kustantajat, kohdeyleisö ja yksittäiset kääntäjät. Uudelleenkäntämishypoteesi ei siis yksinään riitä selittämään, miksi käännökset ovat sellaisia kuin ovat. (Paloposki & Koskinen 2004: 29–32, 34.)

On mielenkiintoista, että Chesterman (2004: 8) mainitsee uudelleenkäntämishypoteesin yhtenä ehdokkaana kääntämisen universaaliksi. Uudelleenkäntämishypoteesi nimittäin poikkeaa muista universaalihypoteeseista kahdessa suhteessa. Ensimmäinen koskee hypoteesin kattavuutta. Kun muut käännösuniversaalihypoteesit koskevat käännöksiä yleensä, koskee uudelleenkäntämishypoteesi vain tiettyä käännösten osaa tai joukkoa, saman teoksen eri käännöksiä samalle kielelle. Hypoteesi ei siis kata kaikkia käännöksiä, vaan on luonteeltaan rajattu. Vaikka kääntämisen universaaleja ei useimmissa tutkimuksissa ymmärretäkään absoluuttisina, ts. piirteinä, jotka esiintyisivät aina ja kaikissa käännöksissä (ks. esim. Jantunen 2004: 51), mitään käännösten joukkoa ei ole rajattu niiden ulkopuolelle: lähtökohtaisesti kyse on käännöksistä yleensä.

Toinen erottava piirre on hypoteesien luonne. Uudelleenkäntämishypoteesissa kyse on käännösten eroista, kääntämisen universaalihypoteeseissa taas niiden samanlaisuudesta. Uudelleenkäntämishypoteesin mukaan ero käännösten välillä johtuu siitä, että käännökset kehittyvät, kun samaa teosta käännetään uudelleen. Kääntämisen universaalihypoteesien mukaan taas jokin kääntämisessä vaikuttaa niin, että tietyt piirteet toistuvat samanlaisina käännöksestä toiseen, kääntäjistä ja aikakaudesta riippumatta. Jos oletukset kääntämisen universaaleista pitävät paikkansa myös suhteessa uudelleenkäännöksiin, voidaan teos kääntää kerran, viisi, kymmenen kertaa – ja silti siinä toistuvat samat kääntämiselle luonteenomaiset piirteet.

Eräässä mielessä ajatus toistuvuudesta tai samankaltaisuudesta kuuluu myös uudelleenkäntämishypoteesiin. Toisin kuin muissa universaalihypoteeseissa, siinä samanlaisuuden ajatellaan kuitenkin näkyvän käännösjoukkojen välillä eli silloin, kun vertaillaan keskenään joukkoja, jotka koostuvat kukin yhden teoksen ensimmäisestä ja sitä seuraavista käännöksistä samalle kielelle. Näiden joukkojen pitäisi olla keskenään samanlaisia siinä suhteessa, että niissä kaikissa näkyisi samanlainen asteittainen kehitys vapaudesta uskollisuuteen. Yhden tällaisen joukon sisältämien käännösten sen sijaan oletetaan olevan keskenään erilaisia, ja erilaisuutta säätelee niiden ilmestymisjärjestys.

3 Tutkimuskysymys ja aineisto

Uudelleenkäntämishypoteesi perustuu siis ajatukselle muutoksesta ja kääntämisen universaalit muuttumattomuudesta. Näin ollen voidaan olettaa, että uudelleenkäännösten analyysi tarjoaa tukea hypoteeseista jommallekummalle, mutta ei molemmille. Käännökset voivat joko poikeata toisistaan tai muistuttaa toisiaan

tarkastellun piirteen suhteen. Vertailu luonnollisesti edellyttää, että todisteita hypoteesien puolesta tai niitä vastaan etsitään samoista tekstin piirteistä.

Tässä artikkelissa tarkastelen uudelleenkääntämishypoteesia ja kääntämisen universaalihypoteeseja suhteessa samaan uudelleenkäännösaineistoon, johon kuuluu katkelmia Fjodor Dostojevskin romaanista *Rikos ja rangaistus* (alkuteos ilm. 1866) ja sen kuudesta suomennoksesta. Teoksen suomentajat ja suomennosten ilmestymisvuodet ovat:

- Martti Vuori, 1888–1889
- O. Niskanen, 1907
- J. A. Hollo, 1922
- Juhani Konkka, 1970
- Lea Pyykkö, joka uudisti Martti Vuoren käännöksen kieliasun 1985–1986¹
- Olli Kuukasjärvi 2008.

Ensimmäinen suomennos on siis julkaistu vain runsaat kaksikymmentä vuotta alkuteoksen ilmestymisen jälkeen, kun taas sen ja uusimman suomennoksen välillä on ehtinyt kulua lähes 120 vuotta. Suomennoskirjallisuuden historiassa kyse on harvinaisesta tapauksesta, sillä harvasta kaunokirjallisesta teoksesta on saatavilla yhtä monta suomennosta kuin *Rikoksesta ja rangaistuksesta*.

Analyysi perustuu väitöstutkimukseeni (Kuusi 2011), jossa tarkastelin samaa aineistoa narratologisen analyysin avulla kääntämisen universaalien näkökulmasta. Uudelleenkääntämishypoteesiin en väitöskirjassani ottanut kantaa, vaikka viisi aineiston suomennoksista olikin nimenomaan uudelleenkäännöksiä. Tässä artikkelissa tarkastelen aineistoa sekä uudelleenkääntämishypoteesin että kahden kääntämisen universaaliksi ehdotetun piirteen, eksplisiittistämisen ja normaalistamisen, näkökulmasta. Kun samaa tekstiä käännetään samalle kielelle uudelleen ja uudelleen, havaitsemmeko käännösten jatkumossa muutosta vai muuttumattomuutta? Onko uudelleenkäännöksissä nähtävissä liikettä kohti lähdetekstiä vai samanlaisten (universaalihypoteesien mukaisten) ratkaisujen toistumista käännöksestä toiseen?

4 Hypoteesien operationaalistaminen

Jotta aineistosta tehdyt havainnot olisivat vertailukelpoisia, on muutosta tai muuttumattomuutta etsittävä samasta tekstin piirteestä. Aikaisempi tutkimus ei kuitenkaan anna yksiselitteistä vastausta siihen, miten uskollisuuden, eksplisiittistämisen tai normaalistamisen käsitteet tulisi operationalisoida. Käytäntö on ollut kirjava niin uudelleenkääntämishypoteesin kuin universaalihypoteesienkin tutkimuksessa, mikä tekee tulosten vertailusta vaikeaa (ks. Chesterman 2004: 10; Paloposki & Koskinen 2010: 30; Koskinen & Paloposki 2010: 296; Paloposki & Koskinen 2004: 32).

¹ En tarkastele Pyykön uudistamaa suomennosta Vuoren käännöksen versiona, vaan erillisenä käännöksenä. Vaikka teoksen alkulehdillä ilmoitetaankin, että se on kielellisesti uudistettu versio Vuoren käännöksestä, poikkeaa se kuitenkin Vuoren alkuperäisestä suomennoksesta niin selvästi, että sitä on tarkoituksenmukaista tarkastella erillisenä tekstinä (ks. tarkemmin Kuusi 2011: 208–209 ja *passim*). Viittaan Pyykön uudistamaan suomennokseen tässä artikkelissa Vuoren/Pyykön suomennoksena.

Eksplisiittistämistä kääntämisen universaalina on tarkasteltu sekä kapeasti yksittäisten sidossanojen kautta että laajempaan ilmiönä. Baker (1996: 180) määrittelee eksplisiittistämisen tendenssiksi ”sanoa asiat selvästi mieluummin kuin jättää ne implisiittisiksi”. Tällaisen laajan määritelmän mukaan eksplisiittistämisestä on kyse, kun lähdetekstissä implisiittinen (päättävissä oleva) informaatio on ilmaistu käännoksessä suoraan, tai kun käännokseseen on lisätty informaatiota, jota ei lähdetekstissä ole, edes implisiittisenä (Klaudy 2009: 105–106). Esimerkki tällaisesta lähestymistavasta on Øverås (1998) tutkimus, jossa aineiston teksteistä poimittiin kaikki niin eksplisiittistävät kuin implisiittistävätkin siirtymät. Useassa tutkimuksessa eksplisiittistämistä kuitenkin tarkastellaan jonkin yhden, etukäteen määritellyn kielen piirteen kautta. Esimerkiksi Olohan ja Baker (2000) vertailevat, kuinka usein verbejä *say* ja *tell* seuraa valinnainen *that*-konjunktio toisaalta englanniksi käännettyissä, toisaalta alun perin englanniksi kirjoitetuissa teksteissä. Becher (2010) taas tarkastelee eksplisiittistämisenä tapauksia, joissa englannista saksaan käännettyissä teksteissä esiintyy deiktinen adverbi *damit*, jolla ei ole vastinetta lähdetekstissä.

Samoin normaalistaminen voidaan määritellä laajasti tai kapeasti. Laajassa merkityksessä normaalistaminen voidaan ymmärtää pyrkimyksenä mukautua kohdekielen konventionaalisiin käytäntöihin ja käännoksen muokkaamisena kohdelukijan kannalta totunnaiseen ja odotustenmukaiseen muotoon (Baker 1996: 183–184). Yksittäisissä tutkimuksissa sitä on kuitenkin tarkasteltu myös kapeammin, esimerkiksi suhteessa ainoastaan välimerkitykseen (Malmkjaer 1997), kollokaatioihin (Kenny 1998) tai tyyliin ja virkerakenteisiin (Scarpa 2006).

Myös uudelleenikäntämishypoteesin olettama kasvava lähdetekstiuskollisuutta voidaan tarkastella tekstin eri tasoilla. Uudelleenikäntösten tutkimuksessa sitä on lähestytty niin leksikaalisena, semanttisena, syntaktisena, tyyllisenä kuin tekstin luontevuuteen liittyvänä ilmiönä. Tarkastelun kohteena ovat olleet myös puhuttelut, mittayksiköt sekä puhekielen, murteen ja slangin käyttö. (Koskinen & Paloposki 2010: 296; Deane 2011: 31–34.) Lisäksi uskollisuutta on tarkasteltu poistojen, lyhennysten, korvausten ja lisäysten kautta (Desmidt 2009: 674) sekä uuden terminologian kääntämisenä tutun sanaston tai parafrasien vs. lainasanojen tai neologismien avulla (Susam-Sarajeva 2003: 12).

Hiukan erilaista lähestymistapaa edustaa Deane (2011). Hänen mukaansa uudelleenikäntämishypoteesin olettama lisääntyvä uskollisuus tulisi operationalisoida tavalla, joka ottaa huomioon lähdetekstin erityispiirteet. Piirteen, jonka avulla uskollisuutta mitataan, tulee olla relevantti nimenomaan tarkasteltavan aineiston kohdalla. On ehkä mahdotonta löytää piirrettä, joka sopisi ihanteellisesti lähdetekstiorientaation mittaamiseen teoksessa kuin teoksessa, ja siksi tutkijan on valittava mittapuu teoksen mukaan. Keskeistä on herkkyyys niille lähdetekstin erityispiirteille, joiden siirtäminen käännokseseen on olennaista teoksen ominaislaadun säilyttämiseksi.

Tässä artikkelissa sovellan uudelleenikäntösaineiston analyysiin Deanen (2011) lähestymistapaa ja tarkastelen, miten *Rikoksen ja rangaistuksen vapaa epäsuora esitys* (ransk. *style indirect libre*, engl. *free indirect discourse*, ven. *несобственно-прямая*

речь) on välittynyt suomennoksiin. Seuraavassa alaluvussa perustelen, miksi tarkastelun kohteeksi on valittu juuri vapaa epäsuora esitys – toiselta nimeltään **kertojan ja henkilön diskurssi (KHD)** – ja kuvaan, miten sen siirtymistä käännöksiin on tutkimuksessa havainnoitu.

5 Polyfonia, dialogisuus ja vapaa epäsuora esitys

Mihail Bahtinin (1991) mukaan Dostojevskin teokset uudistivat romaanikirjallisuutta polyfonisuudellaan eli moniäänisyydellään. Polyfoniassa avainasemassa on dialogisuus eli se, että henkilöiden ja kertojan (tai tekijän)² äänet ovat samanarvoisia ja dialogissa keskenään ja että kerronnan keskiöön on noussut henkilön tietoisuus. (Emt. 20–21, 36–37 ja *passim*).

Bahtinin alun perin jo vuonna 1929 muotoilemia näkemyksiä on myöhemmin kritisoitu siitä, että romaanien polyfonisuus on viime kädessä vain illuusio tai metafora. Vaikka kertoja jättäytyy teoksissa taustalle, hän on silti niissä läsnä, ja historiallisen kirjailijan ääni kuuluu romaaneissa selvänä. (Ks. esim. Wellek 1980: 32–33; Rosenshield 1978: 12, 58–59; Pascal 1977: 133–134.) Kriitikistä huolimatta Bahtinin näkemyksillä on kuitenkin edelleen arvoa. Vaikka polyfonia olisi vain metafora, se havainnollistaa silti hyvin Dostojevskin romaanien luonnetta. Niissä ei ole sellaista hallitsevaa kertojaaääntä kuin monien aikalaiskirjailijoiden, esimerkiksi Tolstoin, teoksissa oli, ja kuvatut tietoisuudet vaikuttavat itsenäisiltä ja vapailta kertojan kontrollista. (Jones 1983: 5–6, 193–194, 205.) Kerronnassa risteilevät ja kerrostuvat erilaiset äänet ja näkökulmat, eikä aina ole yksiselitteisen selvää, kenen äänestä tai näkökulmasta on kyse.

Äänten ja näkökulmien, kertomisen ja kokemuksen kietoutuminen yhteen ei kuitenkaan ole keskeinen piirre ainoastaan Dostojevskin proosassa, vaan sillä voidaan nähdä myös yleisempää relevanssia. Kirjallisuuden tutkimuksessa se on noussut erääksi tärkeäksi tarkastelukohteeksi kertomuksen rakentumisessa. Jälkiklassisen narratologian mukaan kerronnallisuus ei synny tarinasta (peräkkäisistä tapahtumista) sinänsä, vaan inhimillisen kokemuksellisuuden välittämisestä. Siksi ei ole yhdentekevää, miten teoksen kokemuksellisuus lukijalle välittyy – ulkopuolisen kertojan kuvaamana, välittömästi kokevan henkilön tietoisuuden kautta vai näiden sekoituksena. (Fludernik 1996: 20, 36, 43–44, 50.)

Polyfonia ja dialogisuus toteutuvat Dostojevskin romaaneissa usein kertojan ja henkilön diskurssin kautta³. KHD:ssa kertova ääni ja henkilön kokemus kietoutuvat yhteen: kertova ääni väistyy taka-alalle ja antaa tilaa vaikutelmalle henkilön välittömästä kokemuksesta. Seuraavat kolme esimerkkiä havainnollistavat tätä yhteen kietoutumista.

(1) Hän siristi silmiään ja mietti, oliko siellä joku vai näkikö hän harhoja.

(2) Hän siristi silmiään. ”Onko siellä joku? Vai näenkö harhoja?”, hän mietti.

(3) Hän siristi silmiään. Oliko siellä joku? Vai näkikö hän harhoja?

² Kertojan ja tekijän käsitteistä ja niiden limittäisyydestä Bahtinilla ks. Kuusi (2011: 105–106).

³ Osa tutkijoista on nähnyt dialogisuuden ja vapaan epäsuoran esityksen välisen yhteyden vieläkin selvempänä: esimerkiksi Lock (2001: 85–87) pitää Bahtinin dialogisuuden käsitettä rinnakkaisterminä vapaalle epäsuoralle esitykselle.

Esimerkissä (1) kuulemme vain kertojan äänen, joka välittää meille henkilön kokemuksen. Henkilön mielenliikkeet välittyvät kertojan kautta. Esimerkissä (2) kerronta ja kokemus on selvästi erotettu toisistaan. Henkilön kokemus kuullaan välittömästi, sisäisenä puheena (lainausmerkeissä), jonka henkilö itse verbalisoi. Sitä edeltää ja seuraa kertojan ääni, joka johdattelee lukijan henkilön mieleen ja varmistaa, että lukija ymmärtää kysymyksen olevan lähtöisin henkilöltä. Esimerkin (3) kysymykset on esitetty KHD:na. Ensimmäisessä virkkeessä kuulemme vielä kertojan äänen. Sen jälkeen syntyy kuitenkin vaikutelma siirtymisestä henkilön mieleen, ikään kuin kuulisimme kysymykset henkilön omasta tajunnasta käsin – siitä huolimatta, että henkilöön viitataan kolmannessa persoonassa. Esimerkistä (3) puuttuu muiden esimerkkien johtolause *hän mielti*, mutta lukijoina ymmärrämme siitä huolimatta, että kysyjä on henkilö, ei kertoja. Toisaalta emme kuitenkaan tiedä, verbalisoiko henkilö ajatuksensa näillä sanoilla: yhtä hyvin kyse voi olla vielä verbalisoimattomasta ja ehkä vain osin tiedostetusta ajatuksesta. Näin KHD:ssa yhdistyvät toisaalta kertomuksen henkilön, toisaalta kertojan näkökulma ja ääni. Se luo vaikutelman henkilön välittämästä kokemuksesta, mutta säilyttää siihen kuitenkin etäisyyden, jota suorassa esityksessä (esimerkki 2) ei ole. Esityksessä ei myöskään ilmaista suoraan, että mielenliikkeet kuuluvat henkilölle: se jää lukijan pääteltäväksi. (Kuusi 2011: 12–13, 101–104.)

Rikoksessa ja rangaistuksessa KHD:a käytetään koko teoksen pituudelta eri henkilöhahmojen kokemuksen välittämiseen vuorotellen kerronnan, suoran ja epäsuoran esityksen kanssa (Rosenshield 1978). Juuri KHD:n välittyminen käännökseen mittaa sitä, miten hyvin käännös säilyttää Dostojevskin kerrontaa luonnehtivan moniäänisyyden ja näkökulmien kerrostuneisuuden ja limittymisen – eli sitä, miten uskollisesti käännös lähdetekstin kerronnallisia ratkaisuja noudattelee.

Käännösanalyysissä vertailen lähde- ja kohdetekstiä sen suhteen, kenen ääntä tai näkökulmaa ne tuntuvat välittävän, ja miten (mistä kielellisistä piirteistä) vaikutelma äänestä tai näkökulmasta syntyy. Kyse on siis toisaalta KHD:n kielellisten piirteiden, toisaalta niiden pohjalta syntyvän ääni- ja näkökulmavaikutelman tarkastelusta. Lähdetekstiaineisto sisältää eri puolilta romaania poimittuja katkelmia, jotka sisältävät KHD:a. Katkelmat on valittu vaihtelevasti eri kohtauksista ja juonen kehityksen eri vaiheista. Koska katkelmat on rajattu kerronnallisen sisällön perusteella, ne ovat keskenään eripituisia. Tässä artikkelissa esitän katkelmista kuitenkin vain lyhyitä otteita.

Tapauksissa, joissa käännöksen luoma vaikutelma kertojan/henkilöiden äänistä tai näkökulmasta poikkeaa lähdetekstistä, KHD on yleensä joko kadonnut tai heikennyt. KHD:n katoamisesta on kyse silloin, kun käännöksessä on siirrytty KHD:sta kerrontaan, epäsuoraan esitykseen tai suoraan esitykseen (vrt. siirtymä esimerkistä (3) esimerkkiin (1) tai (2)). Toisinaan KHD kuitenkin vain heikkenee. Tällöin käännöksen perusteella voi saada saman vaikutelman kerronnan äänistä tai näkökulmista kuin lähdetekstistäkin, mutta ei yhtä selvänä: esimerkiksi henkilön äänen erottaminen kerronnan muodostamasta taustasta voi olla vaikeampaa. Raja KHD:n katomisen ja heikkenemisen välillä on kuitenkin toisinaan hiuksenhieno. Palaan tähän vielä luvussa 7. (Analyysin toteuttamisesta ks. tarkemmin myös Kuusi 2011: 191–200.)

6 Aineiston analyysi: ääni ja näkökulma (uudelleen)käännöksissä

Tässä luvussa esitän esimerkkejä sekä lähdetekstin KHD:sta että sen käsittelystä (uudelleen)käännöksissä. Esimerkki (4) alla välittää Raskolnikovin, *Rikoksen ja rangaistuksen* päähenkilön, kokemusta ja havaintoa hänen saapuessaan huoneeseensa. Raskolnikov on kiirehtinyt sinne peläten, että hänen luonaan on jo järjestetty kotietsintä. Ryöstösaalis on vielä piilossa hänen huoneessaan, ja sen löytyminen todistaisi hänen syyllisyytensä. Venäjänkielisen lähdetekstin jälkeen seuraa hakasulkeissa laatimani apukäännös (4a), jonka tarkoitus on havainnollistaa lähdetekstin kielellisiä piirteitä, ennen kaikkea sitä, että lähdetekstissä ei saapujaa tai saapumista mainita eksplisiittisesti, vaan ne käyvät ilmi saapujan havainnosta, joka esitetään KHD:na. Venäjänkielisessä lähdetekstissä kopulan puuttuminen implikoi preesensia, ja henkilöviittaus kokijaan näkyy ainoastaan possessiivipronominina (*hänen huoneensa*). Katkelman julkaistut suomennokset on esitetty ilmestymisjärjestyksessä, ja niissä esiintyvät lihavoinnit ovat omia korostuksiani.

- (4) Но вот его комната. Ничего и никого; никто не заглядывал. (Dostojevski, 1866)
- (4a) [No siinä hänen huoneensa on. Ei mitään eikä ketään; kukaan ei ole kurkistanutkaan.]
- (4b) Mutta tuossapa hänen huoneensa. Ei mitään eikä ketään; ei kukaan ole käynyt. (Vuori, 1888)
- (4c) Nyt **hän** on jo huoneessaan. Mitään ei ole tapahtunut, kukaan ei ollut siellä. (Niskanen, 1907)
- (4d) Mutta samassa **hän jo saapuikin** huoneeseensa. Ei mitään eikä ketään; kukaan ei ollut huoneeseen kurkistanutkaan. (Hollo, 1922)
- (4e) Siinä olikin jo hänen huoneensa. Ei mitään eikä ketään, kukaan ei ollut kurkistanutkaan. (Konkka, 1970)
- (4f) Mutta samassa **hän tulikin** huoneeseensa. Ei mitään eikä ketään; kukaan ei ollut käynyt. (Vuori/Pyökkö, 1986)
- (4g) Samassa **hän tulikin** asunnolleen. Ei mitään eikä ketään, kukaan ei ollut käynyt. (Kuukasjärvi, 2008)

Osa suomennoksista on tarkennettu mainitsemalla eksplisiittisesti, että henkilö on jo huoneessaan tai saapuu juuri sinne. Nämä kohdat on lihavoitu. Eksplisiittistäminen tuntuu siirtävän katkelman näkökulmaa lähemmäs kertojaa, joka kuvaa ulkopuolisena, mitä henkilölle tapahtuu. Tämä vaikuttaa myös niihin tulkintakehyksiin, joita lukija katkelmaan soveltaa: kun kokemisen tulkintakehys väistyy kertomisen tieltä, lukija ei enää astu huoneeseen yhdessä Raskolnikovin kanssa, vaan seuraa saapumista ulkoapäin. Esimerkit (4b) ja (4e) voidaan lukea henkilön spontaanina havaintona hänen astuessaan huoneeseensa, ehkä myös esimerkki (4c), mutta esimerkkien (4d), (4f) ja (4g) kohdalla se ei ole enää mahdollista. Lähdetekstin KHD on välittynyt ensimmäiseen käännökseen paremmin kuin viimeiseen, eikä suomennosten jatkumo osoita, että mitään selkeää kehitystä olisi tapahtunut kumpaankaan suuntaan – kohti lähdetekstiä tai siitä pois päin. Syyinä KHD:n heikkenemiseen esimerkin (4) suomennoksissa on kielellinen eksplisiittistäminen, se, että käännöksissä ilmaistaan eksplisiittisesti sellaista, mikä on lähdetekstistä vain pääteltävissä: henkilön saapuminen huoneeseensa.

Esimerkki (5) välittää Raskolnikovin mietteitä tämän palattua huoneeseensa sen jälkeen, kun on tunnustanut Sonjalle rikoksensa. Kokevaan henkilöön viitataan yksikön kolmannen persoonan pronomiinilla, mutta lukijalle syntyy silti vaikutelma siitä, että hän kuulee henkilön oman äänen, spontaanin sisäisen huudahduksen. Vaikutelma henkilölle kuuluvasta ekspressiivisyydestä syntyy ajanmääreen korosteisesta sijainnista virkkeen alussa, toistosta ja huutomerkistä.

- (5) Никогда, никогда еще не чувствовал он себя так ужасно одиноким! (Dostojevski, 1866)
- (5a) [Koskaan, koskaan vielä ei ollut hän tuntenut itseään näin kauhean yksinäiseksi!]
- (5b) Ei koskaan, ei koskaan ollut hän vielä tuntenut olevansa niin hirveän yksinään. (Wuori, 1888)
- (5c) Ei milloinkaan, ei milloinkaan ollut hän tuntenut olevansa niin yksin. (Niskanen, 1907)
- (5d) Hän ei ollut vielä milloinkaan tuntenut itseänsä niin kauhean yksinäiseksi. (Hollo, 1922)
- (5e) Vielä milloinkaan hän ei ollut tuntenut itseään niin kauhean yksinäiseksi. (Konkka, 1970)
- (5f) Koskaan hän ei ollut tuntenut itseään näin kauhean yksinäiseksi. (Vuori/Pyykkö, 1986)
- (5g) Hän ei ollut vielä koskaan tuntenut itseään niin kauhean yksinäiseksi. (Kuukasjärvi, 2008)

Toisto on välittynyt kahteen ensimmäiseen suomennokseen (5b) ja (5c), mutta myöhemmissä suomennoksissa sitä ei enää ole. Huutomerkki on poistettu kaikista suomennoksista. Molemmat muutokset heikentävät katkelman ekspressiivisyyttä ja siirtävät näkökulmaa ulkopuolisen kertojan suuntaan. Selvintä heikkeneminen on kuitenkin Hollon (1922) ja Kuukasjärven (2008) suomennoksissa (esimerkit 5d ja 5g), joissa myös korosteinen sanajärjestys on korvattu tavallisella. Näissä kahdessa suomennoskatkelmassa ei ole yhtäkään niistä ekspressiivisistä piirteistä, jotka lähdetekstissä luovat vaikutelman henkilön kokemuksesta. Katkelma on lisäksi sisällöltään sellainen, että ekspressiivisistä aineksista riisuttuna se voidaan lukea yhtä hyvin kertojan ulkopuolisena raporttina henkilön tunteista kuin henkilön omana sisäisenä huudahduksenakin. Kun näkökulma siirtyy kertojalle, emme lukijoina enää tiedä, miten henkilö itse kokee yksinäisyytensä tai tiedostaako hän edes olevansa yksinäinen.

Katkelman KHD on siis heikennyt kaikissa suomennoksissa, eikä niiden ajallinen jatkumo viittaa lisääntyvään lähdetekstiuskollisuuteen – pikemminkin päinvastoin. Näkökulman muutokset esimerkin (5) suomennoksissa johtuvat siitä, että lähdetekstin ekspressiivisiä piirteitä on karsittu käännöksissä. Toiston ja ekspressiivisen välimerkityksen karsiminen ovat molemmat piirteitä, joita on tutkittu käännösten normalistamisen ilmentyminä. Samoin normalistamisena on tutkittu erilaisten tunnusmerkillisten ilmausten korvaamista tunnusmerkittömällä, mitä edustaa esimerkin (5) suomennoksissa korosteisen sanajärjestyksen korvaaminen tavallisella. Näin ollen muutoksissa on kyse kieliasun normalistamisesta. (Ks. tarkemmin Kuusi 2011: 147–152.)

7 Uudelleenkiääntämishypoteesia vastaan

KHD heikkenee koko aineistossa samoista syistä kuin esimerkeissä (4) ja (5): kertojan ja henkilön äänet ja näkökulma erotetaan lähdetekstiä selvemmin toisistaan joko eksplisiittistämällä tai normaalistamalla kieliasua. Eksplisiittistäminen ja normaalistaminen kohdistuvat niihin kielellisiin piirteisiin, joista KHD ja sitä kautta vaikutelma kerronnan äänistä ja näkökulmista rakentuvat.

Koko aineisto koostuu 24:stä KHD:a sisältävästä lähdetekstikatkelmasta suomennoksineen. Aineiston tarkempi analyysi on luettavissa väitöskirjastani (Kuusi 2011). Taulukossa 1 näkyy, kuinka monessa tapauksessa KHD on suomennoksissa heikennetty tai kadonnut.

Taulukko 1. KHD:n heikentyminen tai katoaminen suomennoksissa

Käännös	KHD heikennetty	KHD kadonnut	Yhteensä
Vuori (1888–1889)	4	7	11
Niskanen (1907)	17	20	37
Hollo (1922)	23	20	43
Konkka (1970)	24	10	34
Pyykkö/Vuori (1986)	21	15	36
Kuukasjärvi (2008)	16	13	29

Aineisto ei siis vahvista uudelleenkiääntämishypoteesia. Päinvastoin, ensimmäinen käännös (1888–1889) säilyttää KHD:n ja sitä kautta lähdetekstin yhteenpunoutuneet äänet ja näkökulmat uudelleenkiäännöksiä (1907, 1922, 1970, 1986, 2008) paremmin. Erityisen mielenkiintoista on, että ensimmäisen käännöksen kielellisesti uudistettu versio (1986) on KHD:n osalta huomattavasti kauempana lähdetekstistä kuin ensimmäinen käännös – siitä huolimatta, että kielellisesti uudistettu versio on julkaistu lähes sata vuotta alkuperäisen käännöksen jälkeen. Olisi ollut luontevaa olettaa, että myöhemmät uudelleenkiäännökset säilyttäisivät KHD:n ensimmäistä suomennosta tarkemmin, sillä kerronnan muotona KHD on saattanut tuntua oudolta 1800-luvun lopussa. Näin tuskin on enää 2000-luvun alussa, jolloin KHD on ilmiönä (vaikka ei ehkä nimityksenä) tuttu jokaiselle lukijalle, ja kertomisen ja kokemisen esittämistavat nähdään narratologisessa tutkimuksessa kerronnallisuuden peruselementteinä. Analyysin tulos on kuitenkin päinvastainen.

Muutosten laskeminen ei ole aivan yksinkertaista, ja tulokset ovat siksi lähinnä suuntaa-antavia. Ennen kaikkea tämä johtuu siitä, että KHD:n tunnistaminen tekstistä – niin lähde- kuin kohdetekstistäkin – on aina viime kädessä tulkintaa. Käännössiirtymät KHD:sta muiksi kerronnan muodoiksi ovat myös voimakkuudeltaan erilaisia, mitä heijastelee suluissa annettu jaottelu KHD:n heikkenemiseen ja katoamiseen. Todellisuudessa kyse ei kuitenkaan aina ole selvästä kahtiajaosta heikkenemisen ja katoamisen välillä, vaan jatkumosta, joka alkaa hienonhienosta heikkenemisestä ja päättyy KHD-segmentin täydelliseen poistamiseen. Lievää heikkenemistä edustaa vaikkapa esimerkki (5b), jossa huutomerkkin poistaminen heikentää hiukan henkilön

huudahduksen ekspressiivisyyttä; täydellistä katoamista taas esimerkki (5g), josta ovat jääneet pois kaikki ne merkit, jotka lähdetekstissä viestivät henkilön näkökulmasta. Näistä varauksista huolimatta eri suomennosten analyysit ovat keskenään vertailukelpoisia, sillä rajatapaukset on ratkaistu niissä samoin perustein. Siksi ne antavat todenmukaisen kuvan siitä, onko tarkastellun ilmiön käsittely käännöksissä kehittynyt uudelleenäänämishypoteesin mukaisesti vai vastaisesti.

Mielenkiintoista tarkasteltujen hypoteesien kannalta on se, että kaikkiin havaittuihin näkökulman siirtymiin ovat syynä esimerkkien (4) ja (5) kaltaiset eksplisiittistävät tai normalistavat kielelliset muutokset. Yksittäiset muutokset koskevat kielen eri piirteitä, mutta kun abstraktiotasolla noustaan ylöspäin, muodostuu yksittäisistä muutoksista kaksi yhtenäistä tendenssiä: eksplisiittistävä ja normalistava. Niiden seurauksena kertomisen ja kokemisen väliset suhteet teoksessa muuttuvat. Kun lähdeteksti esittää henkilön kokemuksen nimenomaan KHD:n avulla, kerrostamalla implisiittisesti kertojan ja henkilön äänet ja näkökulmat, on käännöksissä jommankumman (joko kertojan tai henkilön) läsnäolo usein heikennyt tai kadonnut. Yleensä käännöksessä on heikennyt vaikutelma henkilön välittömästä kokemuksesta (kuten esimerkeissä 4 ja 5), mutta toisinaan myös kertojan äänestä (ks. Kuusi 2011: 264–268).

Kun tarkastellaan KHD:n välittymistä käännöksiin, saman tekstin suomennokset 120 vuoden ajalta muistuttavat toisiaan hämmästyttävän paljon. Aineisto havainnollistaa näkökulman siirtymien pysyvyyttä: samantyyppiset siirtymät suhteessa lähdetekstiin toistuvat käännöksestä toiseen. Uudelleenäänämishypoteesin olettaa muutosta tai kehitystä niissä ei tarkastellun piirteen suhteen ole. Käännöksestä toiseen kertova ääni ja henkilön kokemus erotetaan toisistaan, ja käännöksestä toiseen ne erotetaan toisistaan nimenomaan eksplisiittistämällä ja normalistamalla. Kun tarkastellaan KHD:n välittymistä käännöksiin, eksplisiittistämisen ja normalistamisen käännösuniversaalihypoteesit soveltuvat uudelleenäänösaineiston kuvaamiseen paremmin kuin uudelleenäänämishypoteesi. Samanlaisia tuloksia antaa myös romaanin kahden englanninkielisen käännöksen analyysi (ks. Kuusi 2011). Analyysin tulokset tukevat myös toista Chestermanin (2004: 8) mainitsemaa ehdokasta kääntämisen universaaliksi, kerronnan äänten vähenemistä (ks. esim. Taivalkoski-Shilov 2006).

8 Lopuksi

Niin uudelleenäänämisen- kuin käännösuniversaalihypoteesitkin voidaan operationalisoida usealla tavalla, eikä aikaisempi tutkimus anna yksiselitteistä vastausta siihen, miltä tekstin tasolta tai mistä tekstin piirteistä muutosta tai muuttumattomuutta tulisi etsiä. Yleispätevää uskollisuuden mittaria ei ehkä olekaan. Seuraava kysymys onkin, voidaanko teoskohtaisista mittareista päästä yksimielisyyteen, sillä yhden ja saman tekstin kohdalla voidaan eri tutkimuksissa päätyä korostamaan eri piirteitä. Toisaalta tällaiset rinnakkaiset tutkimukset, joissa samaa uudelleenäänösaineistoa tarkasteltaisiin operationalisoimalla lähdetekstiuskollisuus eri tavoin, voisivat tuoda uutta tietoa nimenomaan siitä, millä tekstin tasoilla (uudelleen)äänökset pysyttelevät tai eivät pysytele lähellä lähdetekstiä.

Operationaalistamisen tapojen moninaisuus koskee myös hypoteeseja kääntämisen universaaleista. Esimerkiksi eksplisiittistämistä, joka on ehkä tutkituin universaalihypoteeseista, on tarkasteltu yhtä lailla sidossanojen lisäämisellä kuin avoimena joukkona ennalta määrittelemättömiä tarkentavia muutoksia. Kuten uudelleenikäntämishypoteesin kohdalla, erilaiset tavat operationalisoida eksplisiittistämisen käsite voivat soveltua erilaisiin aineistoihin. KHD:n kääntäminen kuitenkin havainnollistaa, miten eksplisiittistäminen voi ilmetä tavalla, johon on vaikea päästä käsiksi sähköisen korpushaun ja ennalta määriteltyjen kielen piirteiden avulla.

Uudelleenikäntösten tekstuaalisiin profiileihin vaikuttavat useat tekijät. Paloposken ja Koskisen (2004, 2010) mukaa näitä ovat muun muassa kirjallisuuden kehitysvaihe, lähde- ja kohdekulttuurin väliset suhteet, käänntösten historiallinen ja ideologinen konteksti, kustantajan vaatimukset, lukijoiden odotukset, kuvitus ja kääntäjä itse mieltymyksineen ja tulkintoineen. Nämä erilaiset tekijät huomioon ottaen on suorastaan yllättävää, että tarkastellut (uudelleen)ikäntökset ovat keskenään niinkin samanlaisia KHD:n välittymisen suhteen. KHD:n karsiutuminen käänntöksistä jatkuu vuodesta 1888 vuoteen 2008, ja ensimmäiseen käänntökseen verrattuna se lisääntyy, ei vähene. Uudelleenikäntämishypoteesin hyöty käänntötieteelliselle tutkimukselle saattaa olla siinä, että siihen keskittyvät tutkimukset voivat paljastaa tiettyjen piirteiden toistumisen käänntöksestä toiseen – siis muutoksen sijaan muuttumattomuuden.

Aineistolähteet

Dostoevskij, F.M. 1866/2006. *Prestuplenie i nakazanie*. Moskva: Olma-Press.

Dostojevskij, F. M. 1889. *Rikos ja rangaistus* (I ja II). Romaani kuudessa osassa jälkipuheineen. Suom. M. [Martti] Wuori. Jyväskylä, Gummerus.

Dostojevski, F. M. 1907. *Rikos ja rangaistus*. Kuusiosainen romaani ynnä epilogi. Suomentanut O. N-nen [Niskanen]. Turku: Satamatyömiehen Osuuskunta r.l. Ammattilaisten Kirjapaino O.Y.

Dostojevski, Fedor 1922/1964. *Rikos ja rangaistus*. Suomentanut J.A. Hollo. Helsinki: WSOY.

Dostojevski, Fedor 1970. *Rikos ja rangaistus*. Suomentanut J. [Juhani] Konkka. Helsinki: Otava.

Dostojevski, Fedor 1888/1999. *Rikos ja rangaistus*. Suomentanut M. [Martti] Vuori. Kieliasun uudistanut Lea Pyykkö v. 1985–1986. Hämeenlinna: Karisto.

Dostojevski, Fjodor 2008. *Rikos ja rangaistus*. Suomentanut Olli Kuukasjärvi. Helsinki: Otava.

Kirjallisuuslähteet

Bahtin, Mihail 1991 (alkuteos 1963). *Dostojevskin poetiikan ongelmia*. Suom. Paula Nieminen ja Tapani Laine. Helsinki: Orient Express.

Baker, Mona 1993. Corpus Linguistics and Translation Studies. Implications and Applications. Teoksessa: Mona Baker, Gill Francis & Elena Tognini-Bonelli (toim.) *Text and Technology. In Honour of John Sinclair*. Philadelphia/Amsterdam: John Benjamins, 233–250.

Baker, Mona 1996. Corpus-based translation studies: The challenges that lie ahead. Teoksessa: Harold Somers (toim.) *Terminology, LSP and translation. Studies in language engineering in honour of Juan C. Sager*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 175–186.

Becher, Viktor 2010. Towards a More Rigorous Treatment of the Explication Hypothesis in Translation Studies. *trans-kom* 3:1, 1–25. Saatavissa: http://www.trans-kom.eu/bd03nr01/trans-kom_03_01_01_Becher_Explication.20100531.pdf [viitattu: 12.12.2014].

Brownlie, Siobhan 2006. Narrative Theory and Retranslation Theory. *Across Languages and Cultures* 7:2, 145–170.

Chesterman, Andrew 2004. Hypotheses about translation universals. Teoksessa: Gyde Hansen, Kirsten Malmkjaer & Daniel Gile (toim.) *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies. Selected contributions from the EST Congress, Copenhagen 2001*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1–13.

Deane, Sharon L. 2011. *Confronting the Retranslation Hypothesis: Flaubert and Sand in the British Literary System*. PhD, University of Edinburgh. Saatavissa: <http://www.era.lib.ed.ac.uk/bitstream/1842/5494/2/Deane2011.pdf> [viitattu: 31.8.2014].

Desmidt, Isabelle 2009. (Re)translation Revisited. *Meta* 54:4, 669–683.

Fludernik, Monika 1996. *Towards a 'Natural' Narratology*. London and New York: Routledge.

Jantunen, Jarmo Harri 2004. *Synonymia ja käännessuomi. Korpusnäkökulma samamerkityksisyyden kontekstuaalisuuteen ja käännesskielen leksikaalisiin erityispiirteisiin*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja N:o 35.

Jones, Malcolm V. 1983. Introduction. Teoksessa: Malcolm V. Jones & Garth M. Terry (toim.) *New Essays on Dostoyevsky*. Cambridge, London, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press, 1–18.

Kenny, Dorothy 1998. Corpora in translation studies. Teoksessa: Mona Baker (toim.) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge, 50–53.

Klaudy, Kinga 2009. Explication. Teoksessa: Mona Baker & Gabriela Saldanha (toim.) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies. 2nd edition*. London/New York: Routledge, 104–108.

Koskinen, Kaisa & Outi Paloposki 2010. Retranslation. Teoksessa: Yver Gambier & Luc and Doorslaer (toim.) *Handbook of Translation Studies, Volume 1*. Philadelphia, PA, USA: John Benjamins, 294–298.

Kuusi, Päivi 2011. *Miksi näkökulma muuttuu käänöksessä? Eksplisiittistämisen ja normalistamisen selitysvaikutus ja seuraukset*. Acta Universitatis Tamperensis 1638. Tampere: Tampere University Press. Saatavissa: <http://acta.uta.fi/pdf/978-951-44-8522-0.pdf> [viitattu: 31.8.2014].

Lock, Charles 2001. Double Voicing, Sharing Words: Bakhtin's Dialogism and the History of the Theory of Free Indirect Discourse. Teoksessa: Jørgen Bruyn & Jan Lindqvist (toim.) *The Novelness of Bakhtin. Perspectives and Possibilities*. Copenhagen: Museum Tusulanum Press, University of Copenhagen, 70–87.

Malmkjaer, Kirsten 1997. Punctuation in Hans Christian Andersen's stories and in their translations into English. Teoksessa: Fernando Poyatos (toim.) *Nonverbal Communication and Translation. New Perspectives and Challenges in Literature, Interpretation and the Media*. Amsterdam: John Benjamins, 151–162.

Mauranen, Anna & Pekka Kujamäki 2004. *Translation Universals: Do they exist?* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Olohan, Maeve & Mona Baker 2000. Reporting *that* in Translated English: Evidence for Subconscious Processes of Explicitation? *Across Languages and Cultures*, 1:2, 141–158.

Øverås, Linn 1998. In Search of the Third Code. An Investigation of Norms in Literary Translation. *Meta* 43:4, 571–556.

Paloposki, Outi & Kaisa Koskinen 2004. A thousand and one translations. Revisiting retranslation. Teoksessa: Gyde Hansen, Kirsten Malmkjaer & Daniel Gile (toim.) *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies. Selected contributions from the EST Congress, Copenhagen 2001*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 27–38.

Paloposki, Outi & Kaisa Koskinen 2010. Reprocessing texts. The fine line between retranslating and revising. *Across Languages and Cultures* 11:1, 29–49.

Pascal, Roy 1977. *The Dual Voice: Free Indirect Speech and Its Functioning in the Nineteenth-Century European Novel*. Manchester: Manchester UP.

Rosenshield, Gary 1978. *Crime and Punishment. The Techniques of the Omniscient Author*. Lisse: The Peter de Ridder Press.

Scarpa, Federica 2006. Corpus-based Quality-Assessment of Specialist Translation: A Study Using Parallel and Comparable Corpora in English and Italian. Teoksessa: Maurizio Gotti & Susan Šarčević (toim.) *Insights into Specialized Translation*. Bern: Peter Lang, 155–172.

Susam-Sarajeva, Şebnem 2003. Multiple-entry visa to travelling theory. Retranslations of literary and cultural theories. *Target* 15:1, 1–36.

Taivalkoski-Shilov, Kristiina 2006. FID and translational progress. Comparing 18th-century and recent versions of Henry Fielding's novels in French. Teoksessa: Pekka Tammi & Hannu Tommola (toim.) *Free language – Indirect translation – Discourse narratology. Linguistic, Translatological and Literary-Theoretical Encounters of FID*. Tampere: Tampere University Press, Tampere Studies in Language, Translation and Culture, Series A2, 135–156.

Wellek, René 1980. Bakhtin's View of Dostoevsky: 'Polyphony' and 'Carnevalesque'. *Dostoevsky Studies* 1, 31–39. Saatavissa: <http://www.utoronto.ca/tsq/DS/01/031.shtml> [viitattu: 16.12.2008].

Kirjoittajan esittely ja yhteystiedot

Kirjoittaja toimii venäjän kielen ja kääntämisen yliopistonlehtorina Itä-Suomen yliopistossa. Hänen tutkimusaiheitaan ovat kaunokirjallisuuden kääntäminen, käänntösten narratologinen analyysi, kääntämisen universaalit ja uudelleenkäännökset.

Sähköposti: paivi.kuusi@uef.fi